Kituose šlyno gumburiuose balkšvo smėlio tarpsluoksnių nepastebėta. Šlyno ir balkšvo smėlio susisluoksniavimą reikėtų laikyti ežero pakrantės dariniu. Matyt, per potvynius buvo paplautas ankstyvojo neolito laikotarpio sluoksnis. Kartu su juo, balkšvu smėliu – ir gyvenvietės kultūrinio sluoksnio radiniai.

Algirdas Girininkas

Excavations in Kretuonas settlement No 1

In 1996–1997 in Kretuonas settlement No 1 (Švenčionys district) LCCH examined an area of 140 m². The habitation zone contained 1939 flint artifacts and 2611 potsherds from late Middle Neolithic period–early Medieval Ages as well as stone, bone artifacts. The research on habitation zone B produced 528 potsherds, 88 flint artifacts. In addition, the team observed 102 potsherds, 15 fint artifacts and some animal bones, deposited by floods in early Neolithic period.

Algirdas Girininkas

Žeimenio ežero 1-osios gyvenvietės tyrinėjimai

Žeimenio 1-oji gyvenvietė (Švenčionių raj., Švenčionėlių s-ja) yra Kaltanėnų girininkijos Pakretuonės miško kvartalo Nr. 29 V dalyje, apie 2 km į ŠV nuo Pakretuonės kaimo ir 1,8 km į V nuo Vilniaus–Turmanto geležinkelio linijos. Gyvenvietė yra R Žeimenio ežero krante, 165 m į ŠR nuo Kretuonėlės upės. Gyvenvietė buvo įkurta ant pirmosios Žeimenio ežero ir ant antrosios Kretuonėlės upės terasos. Nuo Žeimenio ežero pusės terasos aukštis 7 m, o jos nuolydis 60°. Nuo upės pusės antrosios terasos šlaito nuolydis 43°. Terasos paviršius lygus, apaugęs 65–70 metų amžiaus pušynu su ąžuoliukų ir skirpstų pomiškiu. Terasos šlaite nuo upės pusės, įsteigus Aukštaitijos nacionalinį parką, buvo įrengta mokama turistų poilsiavietė, jos poilsiautojai kasmet žaloja gyvenvietės kultūrinį sluoksnį, o miškininkai aria kvartalinę liniją. Gyvenvietė labiausiai ardomoje vietoje

buvo tyrinėjama 1986 ir 1987 m. (žr. *ATL 1986 ir 1987 metais,* V., 1988, p. 10–12).

Tyrinėjimų metu buvo patikslintos gyvenvietės kultūrinio sluoksnio ribos. Nustatyta, kad Žeimenio ežero 1-osios gyvenvietės kultūrinio sluoksnio ribos yra kur kas platesnės. Pietuose ji apima Š Kretuonėlės pirmosios terasos dalį ir Š siekia Žeimenio ežero 2-osios gyvenvietės teritoriją. Todėl buvo pasiūlyta šias abi gyvenvietes sujungti.

P l o t a s Nr. 3. Plotas yra į V nuo 1987 m. tyrinėto ploto Nr. 2 ir apima 28 m^2. Plotas yra prie ežero terasos pašlaitės ir turistų išminto tako vietoje.

Nuėmus vietomis esantį miškožemį, atsidengė rusvos spalvos smėlis. 5–8 cm kultūrinio sluoksnio gylyje matoma arimo žagre žymių. Armenyje buvo aptiktos kelios, matyt, XIX a. puodų šukės ir viena Rusijos moneta. Manoma, kad prieš užsodinant šią vietą mišku, ji buvo ariama.

Nuo pat kultūrinio sluoksnio paviršiaus smėlyje pasirodė titnaginių dirbinių ir keramikos. Ir viršutinėje, ir apatinėje kultūrinio sluoksnio dalyje dirbinių pasiskirstymas panašus. Dauguma dirbinių koncentravosi P tiriamojo ploto dalyje. Iki 30 cm gylio visame tyrinėtame plote aptinkama keramikos, kurios molio masėje daug augalinių priemaišų. Puodų šukės smulkios, plonasienės. Tarp jų pasitaikė keletas ornamentuotų pailgomis stačiakampio formos įspaudėlių eilutėmis. Daugumos puodų angų briaunos nusklembtos į vidų, o jų plokštuma puošta įkartėlėmis ar apvajiniais įspaudais. Tai vidurinio neolito Narvos kultūros keramika. Kartu su keramika aptikta ir titnaginių dirbinių: gremžtukų, ašmenėlių, skirtų medžioklės ir žvejybos įrankiams, lancetų.

Giliau nei 30–40 cm nuo žemės paviršiaus radinių kiekis tarsi sumažėjo, tačiau 45–50 cm gylyje jų vėl padaugėjo. Čia labai nežymiai, vos įžiūrimai pasikeitė rusvo smėlio atspalvis, jis tapo šviesesnis. Tyrinėjant paaiškėjo, kad žemiau aptinkami radiniai yra vien titnago ir akmens dirbiniai. Keramikos čia nebeaptikta. Titnaginių dirbinių tipai labai artimi mezolito laikotarpio dirbiniams. Daug laužymo būdu padalytų titnaginių skelčių, aptikti keli titnaginiai skaldytiniai. Todėl apatinįjį sluoksnį, esantį 0,45–1 m gylyje, galima būtų laikyti mezolito laikotarpio. Ploto apatinio kultūrinio sluoksnio P dalyje (30 cm nuo kultūrinio sluoksnio paviršiaus) buvo aptikta 6 m ilgio ir 1,65 m pločio tamsesnė dėmė, kurios gylis ploto

P dalyje siekė 65–70 cm nuo kultūrinio sluoksnio paviršiaus. Tai, matyt, buvusio pastato V dalis. Pastato teritorijoje buvo aptikta ir didžiausia titnaginių dirbinių koncentracija.

Iš viso tyrinėtame plote Nr. 3 buvo aptikti 447 dirbiniai ir 103 Narvos kultūros puodų šukės, skiriamos vidurinio neolito laikotarpiui.

P l o t a s Nr. 4. Į P nuo plotų Nr. 1 ir 2, ten, kur nuolat ariama miško linija, skirianti 29 miško kvartalą nuo paežerio, buvo tyrinėjamas plotas Nr. 4 (36 m^2).

Centrinė ploto riba pažeista kasmetinio miško linijos arimo. Kitoje ploto dalyje tuoj po miškožemiu atsidengė rusvo smėlio sluoksnis, kuriame, kaip ir ploto Nr. 3 dalyje, aptikta daug titnago dirbinių ir keramikos. Vietomis ploto V ir R dalyse buvo matyti XIX a. arimo žymių. Daugelyje ploto Nr. 4 vietų 15 cm gylyje pradėjo dengtis tamsios dėmės. Iš viso jų 14: D18 kv. PR dalyje; E18 kv. PR dalyje, E18 kv. ŠR dalyje; tarp E18 ir E17 kv.; E17 kv. Š dalyje; F17 kv. ŠV dalyje; F18 kv. P dalyje; F18 kv. PR dalyje; G18 kv. centrinėje ir PR dalyje; G17 kv. ŠV dalyje; tarp G18 ir H18 kv; tarp H18 ir H17 ir H17 kv. R dalyje, tarp E17 ir F17 kv. Šios dėmės yra netaisyklingos formos ir netaisyklingo skersinio pjūvio. Keletas jų – E17 kv. Š dalyje tarp G17 ir H17 kv. – buvo kūgio formos skersinio pjūvio, o jų storis siekė iki 30–45 cm. Įdomu, kad šiose dėmėse koncentravosi ir didžiuma titnago dirbinių.

Vienoje 20 cm gylyje nuo kultūrinio sluoksnio paviršiaus išryškėjusioje ir išsiskiriančioje iš rusvo smėlio fono dėmėje, esančioje tarp E17 ir E18 kv., buvo aptikta daug smulkių perdegusių kaulų. Jie atiduoti osteologiniams tyrimams.

Kaip ir plote Nr. 3, keramikos aptikta 35–45 cm gylyje. Giliau terasta titnago dirbinių, tarp kurių daug skelčių, apatinių ir vidurinių skelčių dalių, ašmenėlių, mikrorėžtukų, lancetų, skaldytinių.

Vidurinė ploto dalis pažeista daugiamečio linijos arimo. Todėl čia kultūrinių sluoksnių taip ryškiai skirti neįmanoma. Viršutinio ir apatinio kultūrinių sluoksnių suardymas pastebimas iki 60 cm gyyje nuo kultūrinio sluoksnio paviršiaus. Arimas pažeidė ir ploto P dalyje buvusių dėmių vietas. Jose aptikta didelė Narvos keramikos koncentracija. Tačiau puodų šukės labai smulkios, benykstančios.

Giliau, 40–50 cm gylyje, rasta titnaginių ir akmeninių dirbinių, turinčių aiškių mezolitinių bruožų. E18 kv. ŠV dalyje, 55 cm gylyje, buvo aptikta dėmė. Joje daug titnaginių skelčių, nuoskalų, matyt, čia būta titnago skaldymo vietos. Apatinis kultūrinis sluoksnis vietomis siekė iki 1,05–1,10 m gylį nuo dabartinio žemės paviršiaus.

Iš viso ploto Nr. 4 teritorijoje buvo aptiktas 321 titnaginis dirbinys ir 79 (be labai smulkių) Narvos kultūros puodų šukės.

Sprendžiant iš radinių, Žeimenio ežero 1-ąją gyvenvietę galima datuoti vidurinio neolito ir vėlyvojo mezolito laikotarpiu.

Algirdas Girininkas

Lake Žeimenis settlement No 1

In 1997 lake Žeimenis settlement No 1 was examined by Kretuonas archeological expedition. The site was also excavated by LCCH, where in an area of 64 m² there was noted a 1–1.10 m thick habitation zone from late-middle Mesolithic periods. The findings included 822 flint artifacts and 183 potsherds.

Gytis Grižas, Vygandas Juodagalvis

Zapsės upės 5-oji gyvenvietė

1996–1997 m. LNM tęsė Zapsės upės (Lazdijų raj.) akmens amžiaus 5-osios gyvenvietės tyrinėjimus, pradėtus 1992 m. (žr. *ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 16–20; *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 11–14). 1996 m. archeologiniai kasinėjimai ir žvalgomieji tyrinėjimai buvo vykdomi pagal Valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamos programos „Akmens amžius Pietų Lietuvoje" planą.

Zapsės upės 5-oji gyvenvietė yra kairiojoje Zapsės upės žiočių pusėje, kyšulyje, įsiterpusiame į Veisiejo ežerą, ant antrosios terasos, smėlingoje kalvelėje (H_{abs} 113,9–115,1 m), tolydžio kylančioje V link, 2,7–5 m virš dabartinio vandens lygio. R ir V kyšulio dalis apsodinta pušimis, Š